

Carita rie' Pa'pilajarangna

Pa'pilajarang ri Caritanna Kuraya na Rusaya

Muh Amad Arif T., S.PD, 1991

Riolo bede', maengi rie' se're rusa nu sanna' tampona. Punna asiittei kuraya sangnging a'pau pasinriliji, natunai na nacalla-calla, napangkuai sala tanja' na sangnging a'lampa todo' ammesu'. Tala rie' siri'-siri'na sangnging napa'piitteang todo' kalenna. Mingka inni kuraya tala maengji a'pihali. Lalang nyahana nakua: "Se're sallo' hattu na kubalasko."

Amminromi kuraya na napa'se'rei urangna. Sialloi bujuru natula' urangna na'kullemo a'rapping sampulo. Maengi injo nu'pa'se'rea napaumi kattanna. Napaumi na nacarita ngase' katampoangna rusaya: "Na batena a'tua-tua ri gitte ngase'. Batu ri gitte ngase'a turie'a a'rapping, apa lanigaukang ambalasai pa'tua-tuana rusaya?"

Lohemi ussulu. Mingka rie' se're ussulu ampakata'bangka ngase'i nurie'a a'rapping, nasaba' ussulu'na nakua nitehai a'lombaeng anumari. Tala maengpi bicaranna nungngussulua, arungkami, na rie' to'mo nungkua: "Nulingu kapang a'pau. Maka rusa laniteha a'tanding anumari?"

Nakuamo nungngussulua sumpae': "Palalloa rolo' a'bicara. Nampa massing nipikkiri. Batea sallo' la'lombaeng, gitte tala numarijaki. Nipau mamii angkua kunni mae laniolo punna a'lombaengki. Gitte ta'talasaki. Ka sampuloki, nitehai a'lombaeng numari sampulo kilo. Jari sarei hattu sihulang na longgangki massing mange ri tampa'a angngeke kalibbong. na sallo' punna a'lombaengmaki nipauangi angkua: "Punna narapi'i se're kilo nilarii a'kuta'nganko angkua: 'Antere'mako?' na sampang a'kuta'nangi nipihalii angkua: 'Andeke'ja.' Tantuna rusaya lanapassai kalenna sangge pa'kullena ka lasiri'-siri'i nibettaeng. Sala sikiddi' nahunoi poso."

Nalangngere ngase'namo batena la'lombaeng, nakua ngase'mo nurie'a: "Ballo toje' kapang. Punna a'pakunjoi nipa'samaturukii, a'lampa memangki antula'i rusaya na nipa'keha a'lombaeng."

Ta'talasami kuraya a'boja. Sipolong allo nampa nalabasa rusaya kunjoi ri binangaya angnginung. Namangeimi na napa'keha a'lombaeng. Nakuamo: "Rusa, ka nuare'i kalennu kaminang jago, na kaminang lassiri anumari, ballo kapang nipa'botti. Mingka talia kamunnina. Ri sihulanga kunniki asiitte, na ki'lombaeng numari sampulo kilo."

Nakuamo rusaya: "Bakka' to'i nyahanu, di'? Mingka punna a'ra' minto'ko, kupajongkajako karua kilo." Maengi injo anumarimi rusaya tala niisse'mi angkua antere'mi mae umbaengna. Kuraya amminro to'mi mange ri urangna, na asiatoromo siurang singkamua nunapa'samaturukia.

Narapi'i sihulang asiuppami kuraya na rusaya. Nakuamo kuraya: "Nakke anumari larahangang buttaa. kau irate. Punna a'ra'ko angngusse'i angkua antere'ma, a'kuta'nang mamako, lakupihaliiko."

Nakuamo rusaya: "Apa nukua ia kuturuki. Naballo kapang nipakarammulaimo, punna kukuamo ya, ... massing anumarimaki." Massing asadiami anumari, nakuamo rusaya: "Ya ..." na massing a'lumpa'. Rusaya a'lumpa' anumari, kuraya a'lumpa' naung ri kalibbongna.

Nakua lalang nyahana rusaya: "Tala rie' itteangna lanubetaa." Narapi'i sikilo, a'kuta'nangmi rusaya: "Angkua antere'mako?"

Napihalimi kuraya angkua: "Andeke'ja." Naisse'namo angkua kuraya rie'ji ri ampi'na, nabuccu'i pole larinna rusaya sangge pa'kullena, aganna'i sikilo a'kuta'nangi pole na'pihalimi isse' kuraya ri ampi'na angkua: "Andeke'ja."

Napassami kalenna rusaya anumari, narapii sikilo a'kuta'nangi pole, na punna a'kuta'nangi, tala maengi angkua ri bokoi sa'ranna kuraya. Sangnging rioloi a'sa'ra. Iami injo na pila' napassa anumari kalenna, na narapi'ji kilo maka tuju, nampami la'kuta'nang, anrabbami napakua' poso. Anre'mo na'kulle nahubbu' nyahana sanggenna mate.

Injo caritaya sumpae' carita nunihaju-hajuji. Mingka manna a'pakunjo, ri caritaya inni rie' pa'pilajarang niuppa angkua: "Kodii punna atampo-tampoki. Manna mammo niisse' angkua lohe kalabbianga, pa'pada tanja', jamaang pa'kalumannyangang na kakaddorang. Nasaba' gitte rupa taua nusilalo tangnga sirapi'ki.

Rie' kuisse' tala naisse'i taua.

Rie' tala kuisse' naisse'i taua.

Rie' kiisse' na naisse' to'ji taua.

Rie' tala kiisse', tala naisse' to'ji taua.

Iami injo na tala parallujaki tampo na nicaddii paranta tau. Nuparallua nipikkiri kamunnina, antere' kamua taua na pila' taung pila' haji'. Pa'tallasanga, haji' ri gitte, haji' todo' ri parannta tau. Punna a'pakunjoi salama'ki ri lino, labbipa pole ri allo ri boko. Jari para salama'ki.

Pammileang karaeng Olo'-olo'

Abdullah Gau, Jannaya Kajang, Feb. 2005

"Narapi' hattu lakusuro sambeang kalengku karaeng ammentara ri borong. Toama pole," pangkuana macanga mange ri olo'-olo', pada tedong, jarang, gaja, ulara, pulando', na maraengang pole olo'-olo' kaminang caddia kulle ngase' simpada kalihara.

Nisuroi jangang-jangang sarra'a a'gora allibu' kampong a'biritta angkua: "Pammileang karaeng olo'-olo'. Lansambeangi macanga. Inai-nai caradde' ri pa'kuta'nangna, a'pihali ri annabaya a'cidong lanipile."

A'rurung ngase' olo'-olo'a mange ri balla'na macanga. Lante ngase' mange sikuta'nangi tedonga mange ri kaliharaya: "Apa todo' kaporeangnu, kalihara, nua'ra' anjari karaeng?"

Napihali angkua: "Inakke a'kullei kuhuno olo'-olo' lompoa pada kau tedong!"

Ta'kallasa atinna tedonga angkua: "Apannu lammuno, na anre' tanru'nu pada inakke?"

Naansulu' bicarana kaliharaya: "Punna antama'a ri kalibbong tolingnu kungngokko'-ngokko', apa lanugaukang, matepako nasanggenna."

"Ta'kullei nituna-tunai padanta, pore battu ri Puanga," ilalang atinna tedonga. "Mingka mannako a'ra' lanjari karaeng, olo'-olo' caddiko. Pa'mae'ji a'ra', kocci' pajanu emu'-emu' pa'jojjo'nu!"

Sikali ammarrang lompomi macanga, nammenteng battu ri pa'cidongang kadera batu lompoa, napa'pittang giginna, naangka' todo' bangkengna, tarang kanukunna, billo'-billo' bulu-bulunna. Nakua: "Sadia ngase'mako lakukuta'nang?"

"Ie', karaeng," a'pada ngase' a'pihali olo'-olo' rie'a ri dallekangna.

"Langngerei pa'kuta'nangku ta'se're-se're. Pakatarangi pallangngere'nu."

"Ie', karaeng."

"Ikau tedong!" pa'kuta'nangna macanga. "Apa saba'na kukaraeng ammentara?"

A'pihali bata-batami tedonga: "Ka igitte macang olo'-olo' kaminang tarang giginna ri linoa."

"Caradde'ko, tedong! Cidongko kunni ri ampi'ku lanipileko."

Napanai'mi limanna pulando'a a'ra' a'kuta'nang, anre' nijampaii.

Nijojo'mi pole jaranga, se'reji pa'kuta'nang. A'pihali jaranga: "Ka igitte macang olo'-olo' kaminang gammara na billo'-billo' bulu-bulunna."

"Caradde' to'ko, cidongko ri ampi'ku lanipile."

A'kado-kadomi pulando'a ilalang atinna: "Lamminroa inakke, teaja antama' lanipile. Pa're to'ma pale', na kutirere, iami inni gau' kalumpa-lumpaya kapina'-pinahang."

Sanggenna lante ri balla'na, rie'mi kuraya a'kuta'nang angkua: "Angngurai intu mae pamileang karaenga?"

A'pihali pulando'a: "Anre' panrannuang laantama' bajung karaeng, a'panai'a lima tangnga nijampai, injo kapang caddiku."

Nasambung bicara kuraya: "Pada to'ma inni nakke, maenga napa'dongo' daenga ri hattu didina lokangku, naambi' lanibage labbusu lokaya nakanre, namaeia pole battu irate."

Nabali pole bicaraya pulando'a angkua: "Paralluki angngu'rangi pa'pasang bohe-bohe:

Teako kalumpa'-lumpa', teako kapina'-pinahang.

Cidongko ri tana eso'a, a'patantang ri kaju la'lupang,

kalau'ko naalleko buhu, anrai'ko nalleko tompong."

"Naba intu batenu bicara, pulando'."

Sikua'mi injo, ri bokopi na nisambungi.

Rupa'-rupamanna isse' Ana'-ana' Lambusua Pa'mae'na. Alkisah.

Dahlan, September 1987

Rie' sitau tau kalumannyang niare' iLaba. Rie' ana'na sitau buru'ne niare' iManai'. Apaji na niare' to' mamu ri taua Angge' Manai'. Mingka saba' kalumannyangnamo naangngali'-ngali'mo taua antappui anrengna siurang pa'dengangna. Apaji na nikua mamu iDaeng Manai'.

Rie'mo se're hattu, ri se'rea allo, na'tontong-tontong Daeng Manai' na'saile angngitte mamu sitau ana'-ana' buru'ne a'cidong ri paladang tuka'na, kamase-mase naitte manna care-carena kekke'-kekke' ngase'. Nakuamo pa'mae'na Daeng Manai': "Inai injo ana'-ana'?" sanggenna a'kuta'nang angkua: "E ana'-ana', inai arengnu, battu ante'ko mae na apa todo' nukunjungi nurie' kunre mae?"

Na'bukku'mo naung injo ana'-ana'a a'pakalombo ri Daeng Manai' na nakua: "Inakke atannu niare' iMannambai, battu ri pa'rasangenga niare'a Tala Toa. Battu mae kunre ri gitte ambuangi mase-maseku, apa-apa a'ra'ta ri nakke, manna nukurahaja ri siringta kihaju pa'kammi' siring, ka anre' tau kuisse' kunre mae maka kupammantangi."

Nakuamo Daeng Manai': "Haji'mi sanna' rannungku punnu a'ra' ammantang ri nakke."

Maengi injo nikeo'mi nai' ri balla'a, battu nai' nakuamo Daeng Manai': "Sikura doi' nuera, Mannambai?"

Nakuamo Mannambai: "Aramaki, Daeng, kibicarai intu nu'pakuaya. Pangngamaseangji nakke kodong kutajang ri gitte, kamuayaji kanreku, siurang care-careku, kupa'mase-maseang ri gitte, ka igitteji intu kupa'tuna lele punna assola'-solaraa iareka kukalingosang."

Nakuamo Daeng Manai': "Haji'mi ia to'mo kau jamaangnu angngallea ere."

Maengi injo anre' nasikurai mallingna iMannambai ammantang ri Daeng Manai', ia namaengmo napakapano ngase' ere gumbangna, mangemi ansarringi pammeneangna Daeng Manai', na napara'rasa ngase' apa-apanna ta'tala-talaya iareka nusalaya pammantangangna, sollanna nahaji' pangngittena tau nai'a, punna rie' toananna iareka rie' tau battuna. Na punna maeng ngase'mo jamaangna mangemi ri ampi'na Daeng Manai', a'tajang pa'suroang, apa-apamamo napa'suroang Daeng Manai', ia hebbere anggaukangi, manna talia ia nisuro iaji hebbere mange.

Kamuami pole sipa'na iMannambai, punna nisarei doi' ri Daeng Manai', anre' na nabalanjai, napahalli to'i ri balu'-balukang, na nabalu'. Nasikurai mallingna a'pakua injo annaba kasihiangna ri Daeng Manai', naanjari to'ja jama-jamaang ri kalenna. Naia ganna'namo sibilangang reala doi'na iMannambai naerami mange ri Daeng Manai' injo doi'a. Nata'bangkamo Daeng Manai' angngittei injo doi'a, na nakua: "Doi' apa inni, Mannambai, inai a'suro angngerang?"

Nakuamo iMannambai: "Iami intu kajariangna doi' kisareanga. Ka tunggala punna kisarea doi' kutulusangi mange kupahalli ri balu'-balukang, apa-apa mamu nipangnguppai pa'sahalang."

"Sanggenna siitte sikua' intu bilangna doi'ku," nalannasamo Daeng Manai' annaha-nahai gau'na iMannambai, ka anre' ri nyahana angkuaya maka la'pakua injo, ka nisarei doi' nikellainnaji nabala'-balanja ri apa-apa ri nakacinnaya todo'.

Maeng injo nakuamo Daeng Manai': "Allempi injo doi'a, Mannambai, ikau to'mi intu patanna doi' ka ikau to'ji angnguppa', a'kullei nuuppa sikunjo, na injo doi' kusareangako, anre'mo na kutajangi lanupainro."

Nakuamo iMannambai: "Annabai intu, mingka punna kuallei injo doi'a ante' to'mi lakunanro? Bara' naitte sallo' taua, tau salaya akkala'na na nakuragaya na naalle injo doi'a. Haji'ji punna iaji injo doi'a naalle, punna tangnga naalleja pole nyahaku. Kamuaya pole inai todo' lakupa'naha-nahaang ri pantarangangtaya, nasaba' anre' tau toaku iareka na russana'ku. Iaji karro'-karro'kuji siurangang care-careku kupamminahangang ri gitte."

Nakuamo pa'mae'na Daeng Manai': "Annabai inni nunakuanganga iMannambai, mingka hattala to'i nyahaku angngalle injo doi'a. Apaji na napangngalleang mamu danggangang care-care massing-massing rupanna."

Situju nakagannakang injo doi' sibilangang reala, nampa nakua ri Mannambai: "Jakomo angngallei ere Mannambai, inni dangganganga kukellai nuparakai na nupalukang todo'." Nanipaungmo pole modala'na injo dangganganga ta'sirupa-ta'sirupa. Maka sikura a'kulle nibalukangangi narie' nasahala."

Maeng injo nakuamo iMannambai: "Haji'mi."

Maengi natarima injo dangganganga narakaimi ianna panraki. Naia ele'namo natimba'mi danggangangna, massing naalle ta'sirupai, na nalembara a'lampa naitikang mange-mange, battuangna naleleang mange-mange. Na sikurang alloji nabalukang nataralle ngase'mo injo silembaranga. Kamuami injo gau'na iMannambai, punna ele'i ansulu' isse' naleleang balu'-balu'na, ia nasa'ra'mo alloa amminromi.

Anre' to' naganna' ruang bulang nabalukang danggangangna, nataralle ngase'mo. Naia pantarangangna ia iMannambai nisarea todo' danggangang ri Daeng Manai', rie' limang bulang rie' annang bulang, a'balu' nampa labbusu. Ante'i pakua tangnga hebbere taralle dangganganna iMannambai? Ka caradde'i nahaji' babana mange ri taua, na anre' napa'siri'-sirikang, na'pakalombo ri taua, ka ia sirattanga battuangna ia sitinajaya nikaraengang nakaraengangi, sitinajaya nadaengang nadaengangi, sitinajaya napuangang napuangangi. Jari manna tea-tea sikiddi taua ammalli, punna nipalecemi ri Mannambai gassingi ammalli. Ka punna antama'i ri ta'se'rea-

ta'se'rea kampong attu-attumi angngera ere iareka na tambako nampa mange a'cengke, a'kalu'-kaluru', battuangna injo nahalu' tambakona. Na punna rie'mo patanna balla' ansulu' ampangngerangangi ere iareka na tambako nikuta' nangmi ri Mannambai angkua: "Anre'ki a'ra' ammalli parekang baju-baju? Injo parekang bajungku ballo kalea kuitte punna igitte ampakei, karaeng."

A'kuta' nangmi patanna balla' angkua: "Apaka nubalukang, Mannambai?"

Ba'lalo nakua mammo Mannambai: "Sangka' rupa, karaeng, iangase' nuhaji'-haji'a, na nunampanna rie' battu lau' ri sa'la'a, battuangna battu lau' ri Jaha, anre'pa tau a'balu' anu kamua ipantarangku. Igitte to'ji inni, karaeng, a'kunjung kuerangang mae, anre' kupasirattangi tau maraenga ampakei nu'pakuaya inni bunganna ka massing maraengi parangku pa'balu', anre' natangara ri lampa-lampana siurang ri pa'tauangna taua, a'ra'na ammalli nasarena. Inakke to' isse' ia manna a'ra' mammo taua ammalli punna tala sirattangi napake tala kusareangi. Na inni rupanna ngase' nurie'a kuerang manna kihaja ilalang pa'rasangenga tala rie' padanna. Anre' maraeng, inakkeji kale-kalengku nasare pungkahaku. Battuangna anre' kuisse'i punna ammukopa iareka embarapa narie' ruangku."

Punna nakua patanna balla': "Sare saa mae na kuitte," laccirimi napangngalleang patang rupa iareka na limang rupa.

Na punna rie'mo a'nassa napuji nakuamo iMannambai: "Ie', manna inakke ia memang to'ji inni kupuji, sirattang kaleai kuitte ri bukkulengta. Inni maraenganga sirattang to'ji, mingka jule-julei sikiddi ri bukkulengta."

Naia to'pa nahaji' punna kamua todo' ibara'na parammata, dongkokangna todo' napa'dongkoki. Kamuayami injo gau'na iMannambai a'balu'-balu'. Napisau ri ngase' paranna pabalu'-balu'. Naia taralle ngase'namo nabilangmi ballinna, na kurang sisuku nasibilangang tuju pulo reala.

Maengi nabilang naerang ngase'mi mange ri Daeng Manai' na nakua: "Iami inni ballinna danggangang kisuro balu'a ri nakke."

Na sanna'mo rannunna pa'mae'na Daeng Manai' angngitetei batena a'patarallei Mannambai nasaba' lacciri'na siurang pa'sahala'na.

Narie'mo a'timbo ri nyahana Daeng Manai' angkuaya inni Mannambai "A'kullema napakakalumannyang. Hajikangang mamai punna ia to'mo kupirannuangiang? ka haji'mi pangngisse'na ri gau'na pa'dangganganga. Mange-mangeangangmi pole na inakke, mingka bata-batai nyahaku kodi ammuko are iareka naembara are na kunasalai, nasaba' tau tala cinna ri doi'. Karro'-karro'naji siurangang pake-pakeangna namminahang ri nakke."

Narie'mo pikkiri nisareangi ri Alla-taala angkuaya: "Hajikangangi punna kupasialle ana'ku. Kamua todo' ibara'na tedong rie'mo pasikko'na battuangna pa'tambangna. Manna la'boko punna nipatantangi tulu'na, amminroji. Na injo ana'ku karaeng to'mi, tau kalumannyang to'mi ampa'suroi na tangng kutangga'. Ka haji'i pangngisse'ku angkuaya barang-barangkuji injo nakacinnai. Punna labbusumo sallo' anre'mo nasailea sallo', nasaileanganga sallo' pe'ru putena kala inakke. Na injo ri pangngiteteu iMannambai manna maengpa nakusala a'ra'a naurang ri haji'a siurangang ri kodia, ri matea siurangang ri tallasaya."

Maengi injo rie'mo se're hattu ri se'rea allo na'cidong sipa'rua-rua Daeng Manai' siurang iMannambai na nakua Daeng Manai' ri Mannambai: "Sikurami mallingnu ammantang ri nakke anre' kuisse' kubalasang pa'mae' baji'nu. Lakusareko doi' iareka na barang-barang na nulalabbusuji. Na injo pammajikinnu anre' sanggenna ri nakke sipammanakang. Jari a'ra'ko lakubalasa pammajikinnu lakupasialleko arinnu iMaipa."

Nakuamo iMannambai: "Irate intu ri langi' tujua lonjo'na rannungku, langi' mami rateangangna pangngamaseangta ri nakke. Na iaji ia malla' masiri'a ri paunna tau pantaranga angkuaya igitteji sallo' kupanaung birittanta, kupanaung pau-pauanta ri paranta tau kalumannyang. Nakua sallo' taua ri gitte sihalla' to'i la'mintu, na tau kamua to'ji injo napasialleangi ana'na. Tau tangnga niisse' ngase' pa'rambuang apinna."

Nakuamo iDaeng Manai': "Intu gau' kamuaya injo talia isse'nu, inakke pata isse', inai to' barani a'pansulu' pau kamua injo siurang pole a'ra'-a'ra'ku todo' nakke ri ana'ku. Manna ebara na tauja sipolong na olo'-olo'ja sipolong punna ia to'mo kupuji ia to'mi injo kupasialleangi ana'ku."

Nakua pole Daeng Manai': "Punna rie'ja a'ra'na ri pa'mae'nu a'ra'a lambusianga mae jako siri'-siriki."

Nakua iMannambai: "Rie'mi ri gitte, Daeng Manai', anre'mi ri nakke, nasaba' tala rie' anrongku tala rie' ammanngku langhojanga kahajikangku, iajia igitte kuhaju anrong kuhaju amma. Anre' itteangna angkuaya kakodianguki lakihojaanga, ka nampa beru battua, na kukua memang ri gitte: 'Igitte anrongku ammanngku.'"

Nakua Daeng Manai': "Iami intu haji' punna a'pau sitappa'ki. Punna sikali anjari ri kau inni kuparipa'mae'a nampamako sombere, a'toje'-toje' ri nakke, inakke ammanna na toje'-toje' ri kau."

Maengi injo nibodoi paua nihajumi, battuangna injo nipajarimi pa'buntinganga. Na patang pulo allo patang pulo bangngi a'roa'-roa' taua naia a'sidongna ngase'mo tau nibirittaya, rie' to'mi kalia, nipa'nikkami iMannambai na iMaipa ana'na Daeng Manai'.

Maeng injoi lappasa'namo pa'jagaanga iMannambai mamii nipirannuangi ri matoanna anghojai baji' kodina pa'dangganganga, sipana'-panaiki dalle'ji tangnga sipakanaung. Sikaupa'-upakangji tangnga sisusai. Iangase'mi injo lampa-lampana nikuaya sare.

Rupa'-rupamanna A'jalaya

Dahlan, September 1987

Rie' sitau buru'ne niare'i Mallariang, bahinenna niare'i Samatea. Rie'mo se're allo na nakua ri bahinenna "Siissi'-siissi' saa bara' a'ra'ji a'buta-buta matangku, ka sikurang bangngima inni anre' nahaji' tinroku, sinungka'ta sialle nampangku injo pakua."

Nakua bahinenna "Amnenemako naung ri bonggangku." Namnenemo naung iMallariang a'pa'lungang ri bongganna bahinenna. Na injo iSamatea a'cidong to'mi battangna, salapang bulangmi battangna battuangna tianangmi.

Kamuaiji nisiissi'-siissi'na ri bahinenna nasikali allangngere mamo sa'ra ilalang ri battangna bahinenna angkua: "Ansulu'mako, anrong, a'kaitteang ri lino, punna ganna'mo sallo' sampulo appa' taung umuru'nu, amminromako pole ri ka'rakangna karaeng Alla-taala, iamiintu karaeng nipa'julua. Naia nuhajua saba' gigi buaja." Na iamo injo lapung ana'-ana' injo paua. Naia nalangngere'na sa'ra kamuaya injo iMallariang ambaungmi nai' a'cidong ta'kumannya' anraka'i kalantu'na.

Na nakuamo bahinenna: "Angngurako nuambaung? Kuare'ko latinro."

Nakuamo buru'nenna: "Jakomo a'bicarai, lamana'ko intu."

Namangemo iMallariang ampa'keokangi sanro bahinenna. Naia ta'lesannamo alloa pa'risimi iSamatea lammana'. Anre' nasanna' mallingna rie'mi sanroa niurang ri Mallariang. Naia battunamo nai' sanroa, nakuamo sanroa ri Samatea: "Pakahaji'i sekko'na aja'nu, nummene naung ampakahaji'i pa'mae'nu ka lamana'mako inni."

Maengi injo napakakassa'mi pa'mae'na iSamatea, na napakahajiki sekko'na aja'na nanampa ammene. Na sikali-kalina nisare anging amma'rang mami pintujung sirapi-rapi' ipantara to' mami ana'a, bahi'-bahine, sirurungang memang ansulu' tahuninna. Apaji na niare' to' mamo injo lapung ana'-ana'a iMoncong, ka nakua pa'mae'na iMallariang: "Bahine toje' ana'ku. Ka niera-era memangji kulangngere ilalang battang, angkua pole injo ana'-ana'a sampulo appa' sallo' taung umuru'na amminro pole mange ri pangngamaseangna Alla-taala nagigi buaja napa'saba'ki. Mingka manna injo kamua mamo paunna maka nakanre mamo buaja punna kuerang nai' ri pa'bulu'a. Sukkurua ri Alla-taala nasaba' kulangngere riolona nahajua saba' ana'ku namate. Era-eraku nampai sallo' sampulo tallu taung umuru'na nakuerang nai' ri pa'bulu'. Mangku anjari pa'bulu' punna tallasa mamo ana'ku."

Maengi injo iMoncong ta'lalo longkoro'na a'bakka', naia ganna'namo sampulo rua taung umuru'na a'kale tulolomi, battuangna a'tulo'-tulolomi. Nakua pa'mae'na iMallariang: "Sitaung mama ammantang iraha mae ri lapparaya, punna tallasaja anrapi' taung sallo' anjarima pa'bulu'."

Naia ganna'namo sampulo tallu taung umuru'na iMoncong nierangmi ri ammanna nai' ri pa'bulu'a ammantang. Na sitaungja mallingna ammantang ri bulu'a iMallariang sipammanakang. Naganna'mo sampulo appa taung umuru'na ana'na. Nasaba' kagassingangna siurang kakuasangna Alla-taala tangnga nakullena nitumpa' nikuaya amuru.

Na nipageo'mo iMoncong mange anngalle ere ri buhunga, natangngaeng pamangena ri buhunga narie' sikaju patokong a'ribba' battu lau'. Naia haji' situjuna ulunna iMoncong ia tantang naung anu naribbakanga. Haji' ta'tintingna ri ulunna iMoncong. Na iapa na nasa'ringi angkuaya "Loko'a inni pale'." A'lo'loropi raraya naung ri rupanna. Apannaji na napadongko' mamo gorina na numari amminro ri balla'na na nakua ri ammanna: "Panra'a, kipa'bajuang saa tahasa."

Nata'bangkamo ammanna na nakua: "Ante'ko ta'tuttu'?"

Na nakua iMoncong: "Anre' kuta'tuttu', rie' antora'a, kuitte memangji sumpae' patokanga a'ribba' battu lau' pada nurie' apa-apa naribbakang, mingka nakua nyahaku bara' ana' jangangji nauppa nasento' ri lampanna. Apaji na tala kujumpai kunatora'pa nampa kuisse' angkua tania pale' ana' jangang, rie'ji intu ta'tinting ri ulungku ka malla'a anghubbu'i."

Namangemo ammanna amparessai ulunna ana'na, nampa nahubbu' injo anu ta'tintingna, na nakinta' rara, na natiriki tahasa na tea ammantang raraya. Na iapa nammari-mari a'lo'loro raraya nihalukipi care-care ulunna. Mingka ta'salana sikiddi care-care a'lo'loro'na isse' pole raraya.

Maengi injo iMallariang mangemi napiassa-assai anu tujuai ana'na, nakua nyahana: "Apa inni? Tarangi cappa'na nalompo poko'na. Naallemi naara'-ara', na huru'-huru' rasanna."

Na rie'mo ri nyahana angkua: "Gigi inni." Tangnga naisse'naja angkuaya gigi apa.

Na injo iMoncong ganna'namo siallo sibangngi a'dontingmi raraya ri care-care nunipahabba'a ri ulunna. Namboromo sibatu rupa atulusu naung ri barambangna, amboromi matanna, a'soho pimbali-bali pilisi'na, pada pa'jaguru ta'sihali. Anre'mo niisse'i angkuaya anterea kallong anterea barambang naanre'mo na'tappu' angngarrang allo bangngi. Na maka tallung allonamo namminromo ri kaa'rakangna Alla-taala.

Nampa to'mi inni nisare pangngurangi inni iMallariang angkua: Gigi buaja antora'i iMoncong namate. Ka ri hattunnaiji nitianangang na kullangngere sa'ra ilalang ri battangna anrongna angkua ri lapung ana'-ana' 'Gigi buaja sallo' nupa'sabaki numminro pole mange ri pa'kamaseanna Alla-taala.'"

Natoba'mo tamma' tappu' iMallariang antobakangi gau'na sikuraya mallingna saba' a'ra'na natumpa' a'ra' kullena Alla-taala. Ka iaji nanai' ri monconga ri pa'bulu'a ammantang saba' tangnga nakellainna nakanre buaja ana'na. Na iaji sipoleangna gigi buaja to'ji pole napa'sabaki namate.

Na iapa na najarrekimu angkuaya gigi buaja toje'. Ka rie' se're allo nanaung a'dakka-dakka ri biring kassi'a lammalli juku'. Nasikali angngitte mamo sikurang kaju areka patokong siurang kala' a'lipung-lipung namangemo kunjo ampiassa-assai angkua olo'-olo' apa amate nakanre jangang-jangang. Naia battuna mange kunjo haji'mi naassainna angkuaya buaja. Ta'siarami batang kalenna potina mami naanre' nata'siara siurang ulunna, ia isse' injo napasipitto'-pittoki jangang-jangang na najarrekimu ri pa'mae'na angkuaya: "Giginna toje'mi inni buajaya antora'i ana'ku namate."

A'pakua'mi injo bica'-bicaranna nikuaya a'jala.

Bungasa'na Rie' Kaluku

Dahlan, September 1987

Rupa'-rupamanna nabungasa rie' kaluku bede' ri linoa. Nakua tu'pammulaya rupama. Rio'-riolo rie' sitau ana' kukang lappasa niare'i Sabbara. Nampami tallung taung umuru'na namate ammanna. Ganna'i annang taung umuru'na matei pole anrongna, jari siampi' to'ji jera'na anrongna siurangang ammanna. Inni lapung Sabbara ri hattunna mate anrongna mate ammanna anre'mo balla' lanapammantangi, nasaba' anre' bijanna kunjo ri pa'rasangenga.

Naia bangnginamo ri hattunna beru maeng niahangang anrongna, kunjo to'mi ri jera'na anrongna a'tajang bangngi, sanggenna a'bangngimo kunjo ri bangngia kale-kalenna. Nalalo-lalo tangnga bangngii, nasikali battu bosu lompoo, sanna', gunturua, kila'a sikanre-kanre, lattea. Nambaungmo nai' a'cidong iSabbara naroko' care-carena nampa napitanraki batu ri ampi'na mesangna anrongna. Jari a'cidongmi naung a'kale-kale tau kodong. Naia lasinara'namo sikanre-kanremi a'sa'ra kokkoro janganga, a'sa'ra to'mi jangang-jangang cibanga ri biring boronga, ambaungmi nai' iSabbara na naalle care-carena nakalimbukang, ka sanna'i dingingna, annetterei silatu'-latu' giginna napakua dinging. Namatti'mo ere matanna a'lo'loro naung ri barambangna, silo'lorangi ere bosia, angngu'rangi batena nikatuho kaasi-asi ri anrongna na iamo pole mate.

Jari haji'i sinara'na a'lampami mange ri pa'gaddeanga ammalli sarabba, nammalli roko'-roko' loka ruang batu, mingka sibatuji nakanre na nainung sarabbana. Labbusui sarabbana amminromi pole mange ri bahonna mesangna jera'na anrongna.

Na iamo nisareangi pikkiri ri karaeng Alla-taala "Mangea ri tau kalumannyanga angnginrang doi'na," nasaba' cinna to'i a'boja pangngissengang pada paranna ana'-ana'.

Jari maengi pole nakanre roko'-roko'na injo sibatua nunananroa a'parurumi mange ri balla'na tau kalumannyang, nasaba' ri ampi'na injo kampongna rie' tau kalumannyang mingka tau tamanang. A'ra' lamange angnginrang doi'. Sanggenna mange toje', battui mange, kunjomi ri paladangna tau kalumannyanga a'cidong.

Nikuta'hangmi ri tau kalumannyanga angkua: "Inaiko intu, inai arengnu, na apa nukunjungi nurie' kunre mae?"

Nakuamo iSabbara: "Inakke nikua iSabbara, mingka matem i ammanngu, natallung taungi matena ammanngu namate todo' anrongku beru-beru inni. Iami injo kurie' kunre mae, a'ra'a angngera-era pangngamaseang ri gitte."

Nakuamo tau kalumannyang: "Apa nukaa'raki?"

Nakuamo iSabbara: "Bara' a'ra'ki ampinrangia doi'ta, nasaba' cinna to'a a'boja pangngissengang pada parangku ana'-ana'. Nasaba' anrongkuji na ammanngu langngongkosia naanre', iamo mate."

Jari nakuamo inni lapung kalumannyang, nyahana antama' angkua: "Punna lakusarei angnginrang apa lanapa'bannyarang natangnga anrong tangnga ammamo. Tala kusarei kamase-masei kuitte kodong natau a'ra' a'boja pangngissengang battuangna tau a'ra' caradde'."

Sanggenna nakuamo tau kalumannyang: "Haji'mi. E sikura lanuera?"

Nakuamo iSabbara: "Sibilangang reala."

Nakua: "Io jarimi, a'baju mamaki pasijanjiang."

Nakuamo iSabbara: "Ante'i pakua pasijanjiangta?"

Nakuamo tau kalumannyang: "Pakua inni kapang ballo. Kusareko angnginrang doi' sibilangang reala na iapa nu'kulle nubannyara punna ri anja, battuangna ri allo ri bokopi."

Nakuamo iSabbara: "Ie', punna ia kika'raki assalang kisarea."

Nakua: "Io jarimi intu."

Jari sanggenna nipangngalleangmi doi' ri tau kalumannyanga sibilangang reala, nampa sijanji angkuaya: "Iapa na nubannyarai punna ri allo ri bokopi."

Jari natarimami injo doi'a iSabbara, namminro pole mange ri jera'na anrongna. Mingka ri tangngana a'runngana siittei sikajua balaho lombo.

A'kuta'hangmi injo balahoa angkua: "E Sabbara, battu ante'ko mae? Apa nutungkusu?"

Nakuamo iSabbara: "Battua ri balla'na tau kalumannyanga angnginrang doi' sibilangang reala, iami inni kutungkusu. Naia pasijanjiangku iapa na kubannyarai punna ri anja."

Anumakkalai balahoa. Nakua: "A'dongo'-dongo' toje'ko intu, Sabbara. Angngurai nua'ra' angnginrang na allo ri bokopa na nubannyarai, apa lanupa'bannyarang, kannengna inakke injo macca a'lukka', manna ante'i mae nananro apa-apanna taua kuisse'ji."

"Angngura na kumalla'-malla' angnginrang punna nuallo ri bokopa na kubannyarai?"

"E painroangi intu taua doi'na. Jama-jamaang lombo intu lanuhaju kau."

Mingka inni sumpae' iSabbara naerangi a'tulusu doi'na, a'dakka a'tulusu mange ri jera'na anrongna. Mingka rie' se're koko nalaloi nunatimboi pare, injo pare didi ngase'mi. Ilalangna injo kokoa rie' buku ulu tedong nihaju pa'boang.

A'kuta'hangmi injo ulu tedonga angkua: "Battu ante'ko mae, Sabbara?"

Nakuamo iSabbara: "Battua ri balla'na tau kalumannyanga angnginrang doi', naia pasijanjiangku ri anjapi nakubannyarai."

E nakuamo ulu tedonga: "Angngalleko intu ka doraka lombo ri kalennu, lante'ko angngalle doi' lanupa'bannyarang ri anja."

"Kannengna inakke inni tinggi ballingku ri hattungku tallasa angngura na kukunreja mae nihaju pa'boang. Anre' na kukullei a'pa'rie'mo doi'."

Sanggenna inni sumpae' iSabbara nalangngere'na inni paunna ulu tedonga a'ra' toje'i amminro, sanggenna amminro toje'. Mingka injo ri hattunna amminro rie' kaloro nalimbang. Injo kaloroa nulantang erena, nampa pole nuci'nong naung, jari naungmi kunjjo a'lange-lange ka hambangi kalenna. Injo doi'na nalabbiangi rate ri batua, nampa naung a'lange-lange. Sikali-kalina mammo rie' tau toa battu, nupute bulu-bulunna, pute uhu'na, tappa maemi injo napatantang injo tungkusangna iSabbara nakuta'hang angkua: "Apa inni nutungkusu?"

Napaumi iSabbara angkua: "Doi'."

Nakua tau toaya: "Ante'ko mae angngalle?" Nakuamo iSabbara: "Nukuinrang kunjjo ri tau kalumannyanga, naia pasijanjiangku ri anjapi na kubannyarai, battuangna matepi na kunampa bannyarai. Nasaba' siitte'a sumpae' balahoa siurang ulu tedonga na nakua, painroi ka sanna'i hattala'na intu, jari pa'tujungku injo a'ra'i kupainro."

Nakuamo injo lapung tau toa: "Jakomo painroi, na inakkepa ansareko akkala. Inni doi'a pakei a'lampa a'boja pangngissengang, iami intu a'pilajarako angngaji korang sanggenna tamma'. Iapa nummari a'pilajara punna nukatammaki ngase'i pa'pilajaranga. Nomoro se're injo angngaji koranga, tamma'pako nummari. Na punna matemati injo patanna doi' mangeko ri jera'na ambacangi korang sanggenna tallung bangngi."

Jari injo sumpae' lapung Sabbara nalangngere'na pangngajarinna lapung tau toa antama' toje'i ri akkala'na, angkua: "Bara' haji' toje'i kupakua' injo."

Nasanggenna lampa toje' angngaji, iapa nammari angngaji tamma'napa. Tamma' injo pole pila' napakaballo pole batena angngaji sanggenna ballo.

Jari naia tamma'namo baca korangna nata'langngerangmi tau kalumannyanga amate. Nau'rangimi inni pa'pasangna tau toaya, angkua: "Punna matei mangemako pangngajiangi ri jera'na tallung bangngi, lappasa'mi intu pa'bannyarai'nu ri doi' nuinranga."

Jari bungasa'na mangemi angngaji ri jera'a sanggenna ruang bangngi, sanggenna ganna' tallung bangngi. Sanna' ballona batena angngaji, tannoro sa'ranna na ballo lagunna, sanggenna manna maleka' allangngerei angngarrang ngase' napakua ballona batena angngaji, apa pole nikua tau lino.

Naia ganna'namo tallung bangngi napangngajii rie'mo sa'ra battu raha ri jera'na tau kalumannyanga angkua: "Minjomo, nasaba' labbimi pa'bannyarai'na na anre' kuisse' na kubannyarangi batenu angngaji, mingka punna ganna'i tallung bangngi maemako hojai jera'ku, rie'i intu nu'timbo ri tuju ulungku nai' kaluku arengna, iami injo labbinna pa'bannyarai'na kubannyarangko."

Naia ganna'namo tallung bangngi maenna nipangngajiang, mange toje'mi injo iSabbara anghojai, rie' toje'mo nu'timbo nai' ri tuju ulunna, iami injo narakakai saggenna lombo, nibodoi paua sanggenna ambua. Iami injo nabungasa rie' nikua kaluku, nasaba' injo nutimboa nai' ri tuju ulunna tau kalumannyanga kaluku. Injo punna nihojai buana kalukua pada minto'i ulu tau, rie' matanna rua, narie' pada ka'murungna na babana.

Jari situru' inni patannaya rupama angkua injo kalukua ulu tau, Annabana, iareka salana, Puang Allataalaji angngisse'i.

Rupa'-rupama Pangngajara

Dahlan, September 1987

Ana'-ana' buru'neija na ku'bela-bela siurang sitaua ana' tau kalumannyang. Na apa-apa nagaukang ana'na tau kalumannyanga ia todo' kuturuki. Tangnga nusalami intu nikuaya pa'rongo, battuangna pa'mae' rongo. Kuittei ammake heru ana'na tau kalumannyanga, ammake heru to'a, kuittei lohe joa'na angngalle to'a joa', kuittei botoro mange to'a botoro, sanggenna labbusu ngase' kupa'taanre' apa-apangku.

Malla'ma a'lampa mange ri balla'ku, nasusamo nyahana tau toaku rua sikalabini ri maleka' tallasa'na. Ka sikurang bangngi mama anre' ku'bangngi ri balla'. Na kunahojamo mange-mange kutangnga nahuntulu. Ante'ma pakua kulanahuntulu, kalereiji sallo' kunumari memangmo mange ammisobbu. Narie'mo se're allo narie' sitau pa'sissengangu nakuta'ngang angka: "Ante'i mae gassing nuitte kakannu?"

Nakuamo pa'sessengangu: "Kunjoi intu ri balla'na ana' koda Supu' tulusu a'bangngi. Mingka iapa intu na'kulle niuppa punna lantang-lantangi bangngia. "

Maengi injo lantangnamo bangngia a'bujang umi'mi taua, nitahai to'ma bujang, ka rieki to'ja doi'ku rua suku. Naniangga' ta'patang puloja seng ilalangna sisukua. Naia labbusu'na doi'ku rua sukua ia rie'i ammangu ansuro timbakii kalenna anna'. Lanumaria mange ammisobbu injo mingka naittema. Jari kupa'pisonang mami kalengku ri ia, apa-apa a'ra'na ri nakke.

Maengi a'mama nakeo'ma amminro ri balla'a. Naia battuku mange ri balla'a, naanre' memangmo na'leha rupangu mange ri ia, napakua larrona ri nakke. Ka haji'mi pangngisse'na angkuaya niulu'-uluranguji inni na kukamua. Naia naung-naungnamo nassuna nakeo'ma mange ri ampi'na. Nanampa nakuta'nganga kalannyakangna pake-pakeangu, nasaba' anre'namo kuisse' apa lakupa'piahaliang nakupau sitappa' mammo angka: "Maengi kubalukang, naia ballinna labbusu ngase'mi kubotorang. Apa-apa a'ra'ta ri nakke? A'ra'a kihuno, kihunua, a'ra'a kitallasi, kitallasia, nasaba' ta'bulu' maengmi kugaukang injo gau'a.

Maengi injo nalangngere'na paungku, najempangna babana nanakua: "Panra' toje'ko nasaba' katuru'-turukangnu ri tau rie'a. Intu ana'na ana' kodaya tau upa', a'kulleji niitte gau'na, tala kulle nituruki. Ka manna nibeta sibilangang, ruang bilangang anre' nasusa. Anre' battuangna nakasia'i, ka tau lohe doi'na, ikau apa todo'. Nakua pa'mae'nu, battuangna apa todo' nakua nyahanu nua'ra' todo' katuru'-turukang? Kalumannyangko, mingka hojami injo sallo' kajariangna. Kulle are' kusambeii anu nupela'a ilalangna inni taunga, anre' areka. Nasikurang allo are maengku a'lampa kumua' injo?"

Kunakeo' haji'-haji' mange ri ampi'na, nanakua ri nakke: "A'ra'ko allangngerei rupa'-rupamanna kodina tau anturu'-turukii sarena tau upa'a?" Ku'dundumo naung anre' ku'mia'-mia'.

Kunapa'rupamaang. Nakua rupamanna. Rie' sitau buru'ne kaasi-asi niare' iPisona. Anre' maraeng jama-jamaangna iajia a'bu'-bulanga battuangna injo anjamaya koko. Narie'mo se're hattu nabattu timoro labbua manna ruku'-ruku', paranga rangko ngase'. Rie' isse' nalamung, ia isse' mate. Nasusamo nyahana annaha-nahai nulanakanrea ele' karahie'. Ka nakua nyahana: "Punna labbuiji inni timoroa mate kalingngosanga sallo', kabubbulangu to'mo kurannuang na iamo tea nai', ia kulamung ia mate." Ilalang kamua'nami injo nanipageo'mo nyahana angkuaya: "Hajikanganga antama' ri boronga annabbang kaju, na kupue-pue nampa kuujung-ujung kuerang mange kubalukang ri pasaraya. Bara' rie'ja kupahalli ri berasa ka rie'ja inni sipappa' pangkulu'ku ri balla'a."

Maengi injo mangemi naalle pangkulu'na na'dakka antama' ri boronga. Anre' nasanna' mallingna ammuntulumi sipoko' poko' kaju ri biring binanga katobiri naung. Nakuamo pa'mae'na: "Iami inni haji' kuta'bang. Punna kulleja kupanjarii rie'mo kupahalli ri berasa, rie' to'mo kupahalli ri juku', ilalangna sitangnga taunga."

Maengi injo napangkulumi. Nanampa a'taha rua nunakanrea pangkulu siurang tangnga nakanrea, nasikali polong mammo tarungang pangkulu'na. Haji' tujunna nakokko'a bassi polong, na injo mata pangkulu'na ta'rembasai naung ri erea. Lanaungi naselangi malla'-malla' to'i, ale'lengi naung erea.

Maengi injo a'cidongmi iPisona a'raka' kulantu' natangnga nasa'ringmo tantang ere matanna annaha-nahai sare-sarena ka nakua nyahana: Kacilakang apamo inni ri nakke, ia isse' kujama ia isse' tala anjari."

Anre' namalling rie'mo sitau tau toa ammangeii angka: "Apa nukarrangi, Pisona?"

Nakuamo iPisona: "Iami injo kungngarrang ka anre' jama-jamaangu a'matu-matu. A'lamung-lamunga anre' lamung-lamungku a'ra' atallasa. Mangea annabbang kaju, anre'pa naanrabba kaju kutabbanga napolongmo tarungang pangkulu'ku. Na manna injo polong mammo kedde' narie'ja matanna pangkulu'ku. Apamo narapi' naha-nahangu, nanisambeii tarungangna, mingka apamo lakukua ka polonna ta'rembasa'na todo' matanna naung ri binangaya, lanaunga ansulukii, malla'-malla' to'a ka lantangi erena binangaya."

Nakuamo tau toaya: "Sabbarako, inakkepa naung ansulukii."

Nakuamo Pisona: "Apa napangngamaseangta mammo ri nakke, ka lippumi naha-nahangu."

Maengi injo a'lumpa'mi naung tau toaya na'selang mange-mange. Naia ammunbanamo rie'mo pangkulu bulaeng, sipappa' nahinting nai'.

Na nakua ri Pisona: "Allel ita', iami intu pangkulu'nu."

A'parri-parrimi iPisona mange angngallei injo pangkulua, na nakua: "Tania inni pangkulu'ku."

Na'selang pole naung tau toaya, maengi injo ammumba isse' nai', rie' isse' pangkulu salaka sipappa' nahinting nai', nanakua tau toaya: "Iami intu kapang pangkulu'nu."

Na naallemo iPisona injo pangkulua, nampa natilingi, nakuamo isse' iPisona: "Taliapi inni pangkulu'ku, bassi nakke pangkulu'ku."

Maengi injo a'selangmi isse' pole tau toaya, anre' namalling ammumbami nai' pangkulu bassimo nauppa nahinting. Nakuamo tau toaya: "Allemita', iami intu kapang pangkulu'nu nutantanga."

Naita'mo iPisona anngalle injo pangkulua, nanakua: "Ia toje'mi innia pangkulu'ku. Apa inni tarungangna nupolonga, tujunna memang nakokko'a bassi polong."

Maengi injo naia nai'namo tau toaya nakuamo ri Pisona: "Allemita' intu pangkulu bulaenga siurang pangkulu salakaya, dalle'nu to'mi intu."

Nakamuaija sipa'bica'-bicarana na anre'mo naittei kalannyakangna injo tau toaya. Naia sa'ra'namo alloa a'parri-parrimi amminro mange ri balla'na. Battui ri balla'na naallemi nipolong-polong pangkulu salakana.

Maengi injo ri ele'namo naallemi tallung polong nanaerang mange ri padedde' bulaenga nabalukang. Battui mange ri padedde'a nikusissingmi ante'i pakua kabattuangna salakaya narie' ri ia.

Na napaumo iPisona ri pa'karammulanna tulusu mange ri kalabbusangna na'kulle annguppa.

Maengi injo nisaremi doi' ri padedde' bulaenga ri angga'na to' injo sumpae' salakaya.

Maengi mangemi ri pasara ammalli berasa siurang juku' na naerang amminro mange ri balla'na. Ia to'mi injo pangkulu salakana siurang pangkulu bulaengna na'sabaki naanjarimo bubbulangna siurang lamung-lamung maraengnaya alleang nakullemo ammalli se're kampong siurang balla'. Annyanrai to'mi galung, sannangmi pamintangangna.

Maengi injo ri hattu nikusissingna ri padedde' bulaenga rie' todo' sitau buru'ne naurang sipa'cidongang kunjo, nalangngere ngase'i saba'-saba'na na'kulle annguppa bulaeng siurang salaka iPisona. Naia battuna mange ri balla'na injo taua, mange to'mi naalle pangkulu'na, na'dakka antama' ri borong maenga namangei Pisona. Mingka injo pangkulu'na maeng memangmi nagaragaji tarungangna situju a'kulle nipapangkulu pintallung napolong. Naia battunamo antama' ri boronga ammuntulumi poko' kaju sipoko' ri ampi'na poko' kaju maenga napangkulu iPisona.

Maengi injo napangkulumi injo poko' kajua, napintallungja napapangkulu injo pangkulu'na nata'rembasamo mata pangkulu'na naung ri binangaya.

Maengi injo a'cidongmi naung a'raka' kulantu' attu-attu allu'lu'i ere matanna, kamua todo' ri hattunna anngarrang iPisona.

Anre' nasikura mallingna rie'mo sitau tau toa battu ammenteng ri dallekangna na nakua tau toaya ri ia: "Apa nukarrangi?"

Na napaumo sare-sarena sanggenna ta'rembasa pangkulu'na naung ri binangaya. Nakuamo injo tau toaya: "Jakomo susai, inakkepa anngalleangko pangkulu'nu."

Maengi injo a'lumpa'mi naung tau toaya a'selang mange-mange ri ere lantanga, nasikali-kalinna ammumba, rie'mo pangkulu bulaeng sipappa' nahinting nai'. Anre'mo nasa'ringi babana angkua, napakua rannu nasikali, nakua: "Ia kaleami inni pangkulu bulaeng memang nakke pangkulu'ku."

Nakuamo pa'mae'na tau toaya: "E tau bura-bura lompo inni, tau anre' na'kulle nipatappa'. Ngoanaji inni ri barang-barang narie' kunre mae, battuangna tali ai nasaba' kaasi-asina."

Maengi injo nalappassangmi ri limanna pangkulu bulaenga naattu-attu ata'bangka na nakua: "Cilakamaki." Naallemi patanna pangkulu.

Nakuamo pole tau toaya: "Bara' talia ia kau pangkulu'nu nanukua: 'Pangkulu'ku.' Anre' na'pakunjo bahangngi, malla'ma nakke a'selang naung saba' rie'i patanna ere (buajaya) iraha, kamua jali' labba'na bokona." Nanisuro mo amminro ri tau toaya.

Maengi injo amminromi mange ri balla'na siurang susana nyahana, pangkulu bulaenga tangnga nauppa, pangkulu'na memang todo' tappela' to'mo. Nakuamo: "Ammangku ri nakke tangarami injo kodina tau anturu-turukiai sarena tau aupa'a, karugiangji ri kalenna nauppa."

Pakua to'mako intu, nuittei ammake-make haji' tau kalumannyanga, a'ra' to'ko ammake-make haji', nuittei rua tallu joa'na a'ra' to'ko rua tallu joa'nu, nuittei abotoro a'ra' to'ko abotoro. Tau kalumannyanga nibeta sibilangang ruang bilangang, anre' nasikura susana pa'mae'na, ka loheji doi' nabattui ri balla'na. A'ra'i ia nutanning, rie', a'ra'i nulunra'-lunra', ri nu'minnya'-minnya' rie'. Ikau apa nabattui ri balla'nu, kayu rangko.

Maengi injo a'cidongma naung annaha-nahai, nanakua nyahaku: "A'pakua'mi injo paunna tau toaku. Ka kedde' nakupahallii ri tedong doi' kupela'a kaminang sulina tedonga naruang kaju. Na punna kugere'i ruang kaju tedonga annganre sibat pa'rasangengki. Nasaba' kamua'nami injo nakutobakangmo nikuaya ka boto'-botoro, saba' pa'risi'na pa'mae'ku annaha-nahai doi' kupela'a. Inai tau ansareki doi' sikua injo. Apaji nakuisse'mo kupangngajariang ri kamanakangku ngase', annginnyarangi tau ampa'pilajari ai nikuaya boto'-botoro. Mingka injo ri pangngitteku ri aringku ngase', anre'i ri ia laboto'-botoroa, saba' tutuna kuitte ri apa-panna siurang napakalerena kalenna ri tau pabotoroa."

Maengi injo nakuamo anrongku: "Kupa'toje' intu paunnu, barang-barangji lakihokoi ana'ta naanre'."

Rupa'-rupamana iLahamudding

Dahlan, September 1987

Nakupammulai rupa'-rupamanna sitaua ana'-ana' puritia a'boja pangngissengang. Inni rupamaya a'kullei nipangngallei panggebara lombo ri sesena katallasang ri lino. Jari pakua'mi inni rupamanna.

Rio'-riolo bede' ri butta Hindu iareka na Hindustang, rie' sitau balu bahine kaasi-asi, rie' sitau ana'na buru'-buru'ne niare' iLahamudding. Injo lapung tau kaasi-asi anre' maraeng nahaju pa'bojaang katallasang allo-allo iamintu a'balu'a kaju pa'pallu. Jari allo-alloi naurang antama' ri boronga ana'na angngalle kaju. Amminropi injo battu ri boronga nampa nabalu' kajunna. Punna tarallemi kajunna nampa to'mi ammalli berasa lanapallu lanakanre siurang ana'na. Kamuami injo allo-allo ilalangna ta'sitaunga, battuangna tappusu ta'sitaung.

Naia lombo-lomponamo ana'na, ganna'mi tuju taung umuru'na injo lapung ana'-ana' a'ra' to'mi antama' a'sikola, mingka apa lanikua, ka manna nulaantama'a ri battangna tala sirapi', saloara'na, bajunna, tala na'kulle nasambe, labbipaya lanipaongkosia a'sikola.

Narie'mo se're allo ri ele'-ele'na na naittei ana'-ana' la'lampaya a'sikola, na'dundumo naung iLahamudding ampurusui barambangna nammatti'mo ere matanna, a'lo'loro naung ri pilisi'na nasaba' nau'ranginna batena nipetta ri ammanna ri tallasa'na: "Ka coba atallasaiji tau toaku a'tantumi napantama'ku todo' a'sikola. Mingka apa lanikua ka nisarei bodo amuru ri karaeng Alla-taala."

Kamuaiji nanaha-nahana tau toana na nikeo' labbumo ri anrongna angkua: "O, Lahamudding angngurai nu'borai kuntu a'dundu ri ele'-ele'na, runrungmi saloara'nu bajunnu nu'lampa angngalle kaju, ka anre'mo inni berasa lanipallu maeng-maeng punna bangngi."

Na'kinrengmo nai' iLahamudding anrunrungi bajunna saloara'na, nampa nasele' berang-berangna. Mangemi a'paramisi ri anrongna na nampa a'lampa. Mingka injo borong lanamangeia lanapangngallei kaju rie' balla' sikola lanalaloi. Injo alloa sanna' tabbala'na ana'-ana' laantama' a'sikola, nasaba' a'pakarammulai annarima ana'-ana' beru. Na'sengkamo iLahamudding ammenteng-menteng ri timuangna sikolaya. Ta'lalo to'i cinnana antama' a'sikola pada paranna ana'-ana', heru ngase' bajunna, heru ngase' saloara'na.

A'pakarammula to'mi iLahamudding injo alloa ammenteng ri timuanga, ampina'nai apa napa'pilajari ana'-ana' berua a'cidong ri galasi se're. Kamuami injo allo-allo tulusu kunjoi ri timuangna galasi se're ammenteng sanggenna ganna' sitaung. Allo aha'pi na allo lombo na tala sengka ammenteng ri timuangna galasi se're, a'talusuji mange ri boronga angngalle kaju. Punna tangnga allomi nampami amminro mange ri balla'na angngerangi kajunna.

Naia narapi'namo sitaung na nipanai'mi galasi rua galasi se'rea. A'lette'i isse' iLahamudding ammenteng, konjo isse' ri timunangna galasi rua ammenteng ampina'nai pa'pilajaranangna galasi ruaya. Kamuami injo gau'na iLahamudding punna nipanai'i galasi ana'-ana' sikolaya a'lette' to'i ammenteng a'pina'na pa'pilajaranang sanggenna ganna' annang taung.

Naia ganna'namo annang taung rie'mo se're allo na rie' battu Tuang Kamisi a'ra' angngujii kamaccangna ana'-ana' galasi annanga, ia a'kullea angnguppa sura' tamma' siurang pole injo Tuang Kamisi a'boja to'i ana'-ana' a'kullea a'tanding nasaba' rie' ri butta Massere ana'-ana' bahine sukku' caradde'na, lanipa'bojaang ana'-ana' a'kullea lanabali a'tanding.

Injo alloa pakarammulami nisare pa'kuta'ngang ana'-ana' galasi annanga, na anre' ana'-ana' ilalanga ri galasi annang ampihalii pa'kuta'nanna Tuang Kamisi. I Lahamudding kunjoi to'i ammenteng ri timuangna galasi annanga. Naia iLahamudding nalangngere'na pa'kuta'ngangna Tuang Kamisi, na anre' ana'-ana' galasi annang ilalang ri galasi angngisse'i a'pihali, sikali anre'mo nasa'ringi babana, naia a'pihali.

Ta'bangkami Tuang Kamisi na'kuta'ngang ri kapala sikolaya angkua: "Inai injo ana'-ana' nacaradde' kamua?"

Nakuamo kapala sikolaya: "Ana' tau kaasi-asi injo. Iaji nahaju katallasang mangea angngalle kaju ri boronga nabalukang, narie' napahalli ri kanre. Mingka injo kuitte lapung ana'-ana' punna la'lampai ri boronga angngalle kaju a'sengkai rolo ammenteng ri timuangna sikolaya. A'pakarammulai ri galasi se're sanggenna nai' ri galasi annang. Jari annang taungmi injo tulusu ammenteng ri timuangna sikolaya a'pina'na pa'pilajaranang."

Injo Tuang Kamisi nalangngere'na paunna kapala sikolaya, nakeo'mi antama' iLahamudding na nasuro ammenteng ri dallekangna na nampa nakuta'ngang. Naia iLahamudding punna a'pihalii ta'sikali a'pakalompoi rolo' ri Tuang Kamisi. Anre' pa'kuta'ngangna Tuang Kamisi napansulu' tangnga napihalii, nanampa annaba pa'pihalinna. Sikura lohena pa'kuta'ngangna Tuang Kamisi napihali ngase' iLahamudding siurang anre'na nasiri'-siri' apa pole nikua lasalai pa'pihalinna.

Nata'bangkamo nyahana Tuang Kamisi angngittei Lahamudding sanggenna nagiling rupanna mange ri kapala sikolaya na angkua: "Inni ana'-ana' a'kullei nisare sura' tamma', nanampa pole iaji inni ana'-ana' a'kulle nisuro a'lampa ri butta Massere ambalii a'tanding ana'na karaenga ri Massere niare'a Putri Ratna Dewi. Inakkepa ampa'bajuangi sura' nanampa natekeng karaenga ri Hindu iareka na karaenga ri Hindu ampa'bajuangi sura', na'lampa."

Maengi injo nisaremi sura' tamma' iLahamudding ri Tuang Kamisi siurang ri kapala sikolaya nanampa nisuro amminro mange ri balla'na. Naia natarimana sura' tamma'na iLahamudding nahaumi limanna Tuang Kamisi siurang limanna kapala sikolaya. Natantangmo ere matanna naung ri barambangna napakua rannu.

Battu mange ri balla'na lereiji na'keo'-keo'mo ri anronna: "O amma', O amma', tamma'mi sikolaku, apa inni sura' tamma' nasareanga Tuang Kamisi siurang kapala sikolaya. Inakke todo' lanisuro a'lampa ri butta Massere lanabali sitanding Tuang Putri Ratna Dewi ana'na karaeng ri Massere."

Nangngarrang lompomo anrongna napakua rannu nanampa nakuta'ngan ana'na saba'-saba'na na'kulle nisare sura' tamma' ri Tuang Kamisi siurang ri kapala sikolaya. Napaumi iLahamudding ri pakarammulana sanggenna angnguppa sura' tamma'.

"Annang taung allalao ri bungasa a'tarimana kapala sikolaya ana'-ana' beru ri galasi se're, kisuroku a'lampa angngalle kaju, nakunnyengka todo' ammenteng-menteng ri timuangna sikolaya ampina'nai pa'pilajarangna galasi se'rea sanggenna ammono', nampama a'lampa angngalle kaju. Iami intu natulusu tangnga allopi alloa kumminro battu angngalle kaju. Naia nai'i galasi rua, ana'-ana' galasi se'rea a'lettea isse' ammenteng ri timuangna galasi ruaya, nai' ri galasi tallu a'lette'a isse' mange ri timuangna galasi tallu, sanggenna narapi' galasi annang, kunjoa isse' ri timuangna galasi annanga ampina'nai sikua pa'pilajarangna. Iami injo saba'na kumacca. Narapi'i lanipatamma' galasi annanga battumi Tuang Kamisi amparessai kamaccangna, na nikuta'ngan ta'se're ta'se're ana'-ana' galasi annanga na anre' manna sitau angngisse' a'pihali pa'kuta'ngan Tuang Kamisi. Nakke injo hattua kunjo to'ja ri timuangna sikolaya ammenteng-menteng, nasikali anre' kusa'ringi babaku a'mia' na inakke a'pihalii pa'kuta'ngan Tuang Kamisi, sanggengku nakeo' Tuang Kamisi siurang kapala sikolaya antama' ri dallekangna kunampa nakuta'ngan, anre' pa'kuta'ngan tangnga kupihalii. Iami injo saba'na kunasare sura' tamma', nanampa pole inakke todo' nisuro a'lampa ri Massere lambalii a'tanding Tuang Putri Ratna Dewi, ana'na karaenga ri Massere."

Naia Tuang Kamisi maengnamo nasare sura' tamma' iLahamudding a'bajumi iareka angngukirimi sura' nanampa mange ri karaenga ri Hindustang. Battui mange napauangmi karaenga angkua: "Rie' ana'-ana' tau kaasi-asi nakukang ta'lalo caradde'na. Apannaji na iamo kusuro a'lampa ri Massere lanabali a'tanding Tuang Putri Ratna Dewi ana'na karaenga ri Massere."

Nakuamo karaenga: "Suroanga mae rolo' intu ana'-ana'a na kuittei."

Nakuamo Tuang Kamisi: "Punna anreka saba' ammukopi punna ele'i na kusuroi nai' mae siurang anrongna, na kiittei injo ana'-ana'a siurang karaenga."

Ammukoi ri ele'-ele'na a'runrung to'mi baju-bajunna iLahamudding kaminang tangkasaya, mingka rie'mo kekke'na, nanampa lampa nai' ri balla'na karaenga nirurungang ri anrongna. Battui nai' ri balla'na karaenga a'pakalompomi iLahamudding ri karaenga nanampa mange ri dallekangna karaenga a'cidong gallarang naraka' barambangna na napadundu naung ulunna.

A'kuta'ngami karaenga angkua: "Ikaumo niare' iLahamudding, lanisuro a'lampa a'tanding ana'na karaenga ri Massere niare' iPutri Ratna Dewi?"

Nannyombamo iLahamudding suju' naung ri attapperea, nanampa nakua: "Inakkemi inni ata kekena karaenga nasuro Tuang Kamisi a'lampa ri Massere a'tanding Tuang Putri Ratna Dewi."

A'kuta'ngami pole karaenga ri Lahamudding angkua: "Apa-apa a'ra' nupake nasaba' la'lampako intu pantarang pa'rasangeng, anre' intu napada punna ilalang to'jaki ri pa'rasangengta, manna kekke' care-careta anre'ja langkakkaliki."

Nannyombamo pole iLahamudding ri dallekangna karaenga na nakua: "Punna a'lampaa ri Massere nakekke'-kekke' care-careku, karaeng, na kunakakka'-kakkali taua ri Massere talia inakke mate siri', igitteji, karaeng, tunabiritta ka saba' talia inakke naisse', igitteji, karaeng, naisse' taua ri Massere. Iami injo na kukua nasaba' a'ra'na arengna kamponga ri Hindustang kuerang a'lampa ri Massere. Jari ia kuera ri gitte ri pa'mae' haji'ta, karaeng, bara' a'kullea kisareang pakeang kabakkakangta siurang jarang dongkokangna ana' bulaengta. Kisareanga na anrongkumo kupaboro' ri gitte, apa-apa a'ra' kisuroangi ia nunakullea todo' najama-jama."

Naia karaenga nalangngere'na pangngerana iLahamudding a'dundumi naung nanaha-naha sinampe', sikali-kalinna na nahaung ulunna, nakua mamo: "Kutarimai intu pangngeranu Lahamudding, na iajia piadai rolo' anrongnu, nakulleiji a'tuju nasaba' sanna' lohena jamaangna."

Nakuamo iLahamudding: "Insya Allahu-taala matena mami siurang tallasa'na anrongku, karaeng, igitte mami maka langngisse'i."

Nammentengmo nai' karaenga antama' ri bili'na angngallei pakeang kalabbirangna ana'na iamintu baju bolong songko' nibelo-belo bulaeng, saloara labbu, nampa sele' pasitimpu' bulaeng, na nakeo'mo pole atanna iraha ri siringa na nasuro alle jarang dongkokangna iami intu bolong satting na'lapi'-lapi' eja, sa'mang gallang, japing-japing bulaeng, na babbala nitabbu-tabbu salaka.

Narapi'i ammuko ri ele'-ele'na narunrungmi pakeangna iLahamudding, nisa'mangang to'mi jarangna ri atanna karaenga.

Maengi ammakeang mangemi nahau bangkengna anrongna nanampa a'paramisi. A'dundumi naung anrongna nahau buhungna ana'na, napasang angkua: "Tutuko ri lampannu, ana', ammentengko tuna ana', a'cidongko kamase-mase ri pa'rasangengna taua. Salama'ko ri lampannu, ana', numminro pole mae."

Mangemi pole iLahamudding a'paramisi ri karaenga, niajarimi ri karaenga batena taua ageo'-geo' ana' karaeng punna a'lampaiki ri pa'rasangenna taua iareka ri pa'rasangeng maraeng. Injo iLahamudding naalle ngase'mi pangngajarinna anrongna siurang pangngajara'na karaenga.

Nai'-nai'i alloa nialleangmi jarangna ri atanna karaenga nanampa a'lumpa' nai' ri bokona, battui nai' napatantangmi sa'mangna jarangna na narabung-rabung pongko'na jarangna, na'lingka ansulu' pantarangang rambang naa'sailemo pintallung mange ri anrongna siurang ri karaenga, na napanai' to'mi limanna anrongna siurang karaenga tanra a'pasalama' ri lampanna. Naia anrongna iLahamudding tuli' nahoja-hojami pa'lampanna ana'na sanggenna a'lengu ri pangngittena.

Nipalette'i rupamaya mange ri tana Massere. Naia lantenamo iLahamudding ri tana Massere annimporong ngase'mi taua ri balla'-balla'na namange ammenteng a'barrisi ri biringna a'rungang nulanapanumaloia iLahamudding, bahine buru'ne, ana'-ana' tau toa, iangase' tau angngitteai Lahamudding ammuji ngase' ballona pakena siurang gaggana iLahamudding, nanampa tuli' a'pakalompona ri taua ngase'.

Nipa'tulusumi jarangna antama' ilalangang rambangna karaenga ri Massere. Nasiro'ro'-ro'ro'mo taua silisa' baho bangkeng, massing a'ra' ampakahaji'i pangngassainna iLahamudding. Mangemi atanna karaenga ri Massere ampatantangi sa'mang jarangna iLahamudding.

Annimporongmi karaenga ri Massere ilalang pakeang kabakkakangna ampatantangi limanna iLahamudding, nampa a'lumpa' naung ri jarangna, na'remba-rembamo a'dakka nai' ri tuka'na karaenga ri Massere. Battui nai' sidallekangmi a'cidong sipa'rua ri tangnga barugaya.

Narapi'i bangngi batu ngase'mi pole tau tabbalaya nasaba' a'ra'na naitte siurang nalangngere'na massing apa lanapa'kuta'ngang nampa pole massing a'ra'i nalangngere massing-massing pa'pihalina, annabai iareka nasala. Naungmi iLahamudding a'cidong ri baruga pa'tandinganga a'dalle' mange ri kasa'rang (anrai').

Anre' namalling annimporong to'mi Tuang Putri Ratna Dewi niemba-emba ri tau lolo paranna ana' karaeng, nanampa nihintingang pa'pe'ruangna, pa'mamaangna, nihintingang lipa' sabbe cure' lobangna, a'cidong a'dalle' mange ri pambuakang (kalau'). Hakinga na sabbi-sabbia massing angngallemi pa'cidongang. Sannang ngase'mi taua la'boja-bojaya, manna kapang rie' jarung sipappa' tantang naung ri buttaya nilangngere umpa todo' napakua sannangna taua.

Ammentengmi nai' Hakinga ansuroi Putri Ratna Dewi ampakarammula a'pansulu' pa'kuta'ngang mange ri Lahamudding. Nakuamo Tuang Putri Ratna Dewi: "Rie' sikaju jangang-jangang batu ri pambuakang, se're ulunna rua potina, lima ka'nyi'na, annang pitto'na, tuju bulu lompona, patang pulo bulu rappena. Punna nutappui buntingia tangnga nusunrang, mingka punna anre' nutappui nigentungko sanggennu mate. Mingka punna ikau pa'kuta'nganu anre' kupihalii buntingia tangnga nusunrang. Mingka punna kupihalii pa'kuta'nganu naannaba nigentung to'ko sanggennu mate."

Na'dundumo naung iLahamudding a'pikkiri sinampe'.

Sikali-kalinna nahaung ulunna na napihalii pa'kuta'ngana Tuang Putri angkua: "Se're ulunna battuangna se're memang karaeng Alla-taala, rua pitto'na battuangna rua memang kalima sahada', lima bulu ka'nyi'na battuangna lima memang rukungangna kasallanganga, annang bulu potina battuangna annang memang rokonna tappa'a, tuju bulu lompona battuangna tuju memang allo sijuma', patang pulo bulu rappena battuangna ganna'pi patang pulo tau sipa'jumakang naganna' nikua sijumakang."

A'kado-kadomi Hakinga nalangngere'na pa'pihalina iLahamudding. Ammurungmi sa'ranna tau tabbalaya nurie'a a'pina'na. Nalangngere'na pa'pihalina iLahamudding.

Nakuamo Hakinga: "Ikau to' isse' Lahamudding narapi' leleang la'kuta'ngang ri Tuang Putri."

A'kuta'ngangmi iLahamudding angkua: "Anre' namaeng a'cidong ri bangko sikolaya narie' sura' tamma'na; nomoro rua anrongna nahaju pakeang kalompoang, anrongna nahaju jarang dongkokang; allimbangi tamparang luara angnguppai rusa mate, na nutallasa nakanre; atirerei nasongo'na anrongna nainung."

Naia iTuang Putri nalangngere'na pa'kuta'nanna iLahamudding tangnga sahe a'dundumi nammonga, annaha-naha apa pa'pihalinna pa'kuta'ngana?

Sanggenna lammolo tangnga bangngi nakuamo Hakinga ri Tuang Putri: "Punna anre'pa nukullei ampihalii pa'kuta'ngana iLahamudding nipasoro'mi rolo' nammukopi punna ele'i nanampa nipa'tulusu inni pa'bandinganga. Iangase' tau tabbalaya a'kullemi massing-massing amminro rolo' mange ri balla'na. Ammukopi punna ele'i nupara rie' pole a'pina'na."

Naia iTuang Putri ri minronamo mange ri balla'na, ri minronamo taua, ladda'mi susana nyahana, tangnga angnganremi, tamngnga angnginungmi nahaji' pa'pisa'rinna, leremi nikuaya latinro-tinroi, sanggenna annuasa bangngia. Tauga ipantarang balla' bakka'a, tinro ngase'mi, sannangmi sibatua kota, kale-kalenna mami iTuang Putri anre'pa namaeng ata'jaha' matanna. Sikali-kalinna mangemi naronrong ata pallapi' barambangna na napahaung nai' nanampa mange angngalle inung-inungang sarru' nuita'a a'pakahuja, nanampa nasuro urang kalenna mange ri balla' napa'bangngia iLahamudding.

Battui mange nitimbakimi anna', naantama'mo Tuang Putri siurang ata pallapi' barambangna angngerang inung-inungang sarru'. Natarrusu mange naronrongi iLahamudding ri pammeneangna. Naia ambaungnamo nai' iLahamudding nipainungmi inungang sarru' sanggenna huja. Lingumi. Anre'mo nangngu'rangi. Nampami nikuta'nang: "Apa injo pa'pihalinna pa'kuta'hangnu?"

Nasaba' hujanamo napaumi iLahamudding pa'pialianna pa'kuta'hangna injo sumpae' angka: "Nomoro se're anre' namaeng a'cidong ri bangko sikolaya narie' sura' tamma'na. Pa'pihalina iamintu inakkemi inni iLahamudding, anre' kumaeng a'cidong ri bangko sikolaya narie' sura' tamma'ku. Nomoro rua, anrongna nahaju pakeang kalabbirang, anrongna todo' nahaju jarang dongkokang, allimbangi tamparang luara na anre' erena, angnguppa rusa mate na nutallasa nakanre, tirerei na songo'na anrongna nainung. Pa'pihalina inakkemi inni iareka iLahamudding anrongku kupa'sambe ri pakeang kalabbirang iami intu pakeang kalabbirangna ana'na karaenga ri Hindustang. Anrongku kupa'sambe jarang dongkokang, allimbangi tamparang kassi' sanggengku angnguppa rusa mate, iami injo kusamballe mingka rie' ana'na ilalang ri battangna nutallasaiji. Iami injo kukanre. Maenga angnganre tirerema na anre' ere, jari songo'na isse' jarangku kutarai nampa kuinung."

Mingka ri hattunna nipiinungi inungang sarru' iLahamudding ri Tuang Putri tappa' nialle mami nipurusu karamengna nammantang mammo cicing paramata baraliangna. Anre' nasa'ringi Tuang Putri Ratna Dewi.

Narapi'i ammuko ri ele'na rie' ngase'mi tau tabbalaya lamangea a'boja-boja siurang lampina'nai apa lanapa'pialiing iTuang Putri. Pannomi tau tabbalaya a'boja-boja ilalang ri barugaya tarrusu ansulu' ri rambangna barugaya, tala naallemi pamentengang napakua tabbala'na tau. Anre' nasikura mallingna rie'mi injo mae Tuang Haking a'rurungi iTuang Putri Ratna Dewi. I Lahamudding niepe'-epe'i ri pallapi' barambangna tubaranina karaenga ri Massere. Massing mangemi naalle pa'cidongangna pada ri pakarammulanna iami intu pada ri bungasa'na. I Lahamudding a'dalle' mange ri kasa'arakanga a'cidong sanna' kamase'-masena. Tuang Putri Ratna Dewi a'dalle' mange ri pambuakanga a'cidong a'sumanga' nampa tulusu ta'muri-muri.

Naia haji'na ngase'mo cidongna napammulaiami natimba' Hakinga pa'tandinganga. Nisuromi iTuang Putri ampihalii pa'kuta'hangna iLahamudding nuri bangngia. Na'pihalimo iTuang Putri angka: "Nomoro se're, injo ri pangkuana anre' namaeng a'cidong ri bangko sikolaya narie' sura' tamma'na, kalennami injo nakuangang, nasaba' anre' namaeng a'cidong ri bangko sikolaya na nisarei sura' tamma'. Nomoro rua anrongna napa'sambe pakeang kabakkakang, napa'sambe jarang dongkokang, andakkai tamparang kassi', nammuntulu rusa mate na nasamballe, mingka rie' ana'na nutallasaija ilalang ri battangna iami injo nakanre. Tirerei songo'na isse' jarangna natarai nampa nainung."

Nammannyang ngase'mo taua anre' a'sa'ra-sa'ra, manna ambarang rie' jarung atantang naung ri tanaya nilanggere umpai napakua sannangna taua.

Na'dundumo naung Hakinga allangngerei pa'pihalina iTuang Putri Ratna Dewi, sikali-kalinna nahaung ulunna na'saile mange ri Lahamudding na nakuta'nang iLahamudding angkuaya: "Annabami injo pa'pihalina iTuang Putri?"

Na'pihalimo iLahamudding angka: "Ie, annabami injo," nampa a'dundu pole naung a'barubbusu ere matanna.

Nammentengmo nai' Hakinga ambacai sura' katappukangna angka: "Kunni-kunni ikau Lahamudding natabamako para janjiang angkuaya punna anre' natappui pa'kuta'hangnu iTuang Putri nubuntingii tangnga nusunrang, mingka nitappui pa'kuta'hangnu jari natabako hukkungang iami intu nigentungko sanggennu mate."

Tappusu'na nibacaang sura' katappukangna ri Hakinga nammentengmo nai' pallapi' barambang tubaranina karaenga ri Massere ampatantangi limanna iLahamudding pimbali-bali, nampa nirenreng nai' ri ampi'na benteng panggentunganga. Anre'mo ansauru kamase-masei nitte iLahamudding sanggenna iangase' taua a'boja-bojaya tantang ngase' ere matanna napakua passe nyahana angngittei iLahamudding lanigentung.

Injo iLahamudding a'dunduiji naung ammatti'-matti' ere matanna. Sipala-pala nahaung nai' ulunna na nakua mammo ri Hakinga siurangang ri tau langgentunga: "Tabe', kipammopporang mama bara' a'kulleija ampansulu'i paungku silappa, nampa kigentunga."

Napada-pada ngase'mo sa'ranna tau tabbalaya a'boja-boja angka: "Io kodong, palaloi rolo' napau paunna nampa nigentung."

Naia nipalalonamo ri tubaranina iareka ri pagentunga nakuamo iLahamudding: "Sihangngi ri molona dannari na ku'so'na apa are' battuangna, kuso'nai rie' sikaju jangang-jangang bulaeng battu ri pammeneangku anronronga, kunampa napainunga inu'-inungang sarru' sanggengku huja. Iami injo saba'na na kupuang ngase' pa'pihalina pa'kuta'hangku. Rie'ji bulunna kunni mae silahara kuanro."

Na nakocci'mo ri koccikangna cicing bulaeng paramata baraliangna Tuang Putri Ratna Dewi nanampa nakua: "Apa inni?"

Napa'piitangmi injo ri taua. Naia tau barania, Hakinga siurang tau tabbalaya ta'bangka ngase'mi nyahana angngittei ri ma'nassana, injo cicinga cincinna Tuang Putri.

Nammentengmo nai' Hakinga ampARENTAI tau barania angkua: "Panaung intu rolo iLahamudding."

Nanipanaungmo iLahamudding ri tubarania nanampa nitimbang pole katappukangna bicaraya. Nanggallemo katappukang Hakinga angkua: "Nomoro se're pa'kuta' nangna iLahamudding anre' nakullei nabali Tuang Putri Ratna Dewi. Nomor rua, namangei taua iamintu iLahamudding ri Tuang Putri ri balla'na iLahamudding ri hattu bangngia nanampa napainungi inungang sarru' sanggenna huja, apannaji na napau pa'pihalinna, pa'kuta' nangna iLahamudding. Jari kunni-kunnina nisaurui Tuang Putri Ratna Dewi iamintu nibuntingi tangnga nisunrang."

Narao'mo tau tabbalaya a'padopa'-dopa' lima napakua rannu. Nahaung to'mii ulunna iLahamudding na nabaca. "Alhamdu lillahi rabbila alamain, kuasai karaeng Alla-taala."

Mangemi Hakinga ampauangi karaenga ri Massere katappukangna bicaranna angkuaya: "Nisaurui Tuang Putri Ratna Dewi. Jari ilalangna pa'janjianga punna nisaurui Tuang Putri nibuntingii ri Lahamudding tangnga nisunrang."

Na nasapumo rupanna karaenga natulusu naung ri barambangna, battuangna karaenga ri Massere nasapu rupanna natulusu naung ri barambangna nalangngere'na katappukangna bicaranna Hakinga na nakua: "Sukkurua kummuji mange ri karaeng Alla-taala."

Naia tappu'namo niparurumi pa'buntingangna. Pammulami a'panuang iareka a'patimporong pa'buritta angkeo' ngase'i bija-bijanna tau tabbala'na, paranna kara'-karaeng ilalang pa'rasangeng sanggenna ipantarang pa'rasangeng. Sibilangang kajunna tedong nigere', na patang pulo allo patang pulo bangngi taua a'roa'-roa' ka nampa-nampanna a'pa'bunting bahine karaenga ri Massere. A'sa'ra ngase'mi nu'sa'ra-sa'raya, musi'a, ganranga, jonga, pui'-pui'a, ana' baccinga, garigantaya, loheji pole numaraeng tala kuisse' arengna. Naia narapi'namo allo lanapa'nikkanga rie'mi batu kalia ri Ammani lampa'nikkai.

Maengi nipa'nikka nipacidongmi nipa'remba-rembaang napada mammo niitte matanna alloa a'remba-remba siruang bulanga na nitammu-tammui ri bintoenga. Battuangna bunting buru'nea a'pada allo, bunting bahinea pada bulang na tau tabbalaya antammu-tammui pada bintoeng. Sanna' roa'na pa'buntingangna ka rie' ngase'i padanna kara'-karaeng batu jaga.

Nibodoi rupamaya, sikurang allo arei maengna nipa'bunting Tuang Putri Ratna Dewi siurang iLahamudding na natabamo garring matoangna, iamintu karaenga ri Massere, ia to'mi injo garringna angngerangi. Naanre' nama'ring niahangang punna anre' ansambeangi. Apannaji na iLahamuddingmo nisau nilanti' anjari karaeng ri Massere. Nasaba' kale-kalenna ana' mintunna buru'ne, nanampa tau caradde' memang na gagga pole. Injo sumpae' passena nyahana tau tabbalaya nasaba' matena karaenga ri Massere amminroji pole labbi ri bungasa'na, nasaba' iLahamuddingji ansambeangi matoangna.

Ganna' rua tallung bulang ammenta rie'mo se're bangngi ri ganna'na sampulo appa bulanga namange a'cidong-cidong ri baruganna balla'na karaenga ri Massere, ri tinrona ngase'mo taua anre'mo sa'ra-sa'ra nilangngere, nammongamo nai' ri langi'a anghoja-hojai boddongna bulanga, nitammu-tammu ri bintoeng na'lo'loromo naung ere matanna naung ri pilisi'na tulusu naung ri barambangna, ka nauppai nau'rangi anrong kalenna, anrong tuma'pasusuna, nipanjaria ata ri karaenga ri Hindustang. Naanre'mo nasa'ringi kalenna ta'sunge'-nge' taruse'-ruse', nasaba' tangnga nakullena naparrang passena nyahana ri anrongna. Nammentengmo nai' bahinenna ri dallekangna, na nakuta' nang buru'nenna angkua: "Angnguraki na kingngarrang, karaeng? Apa kikaparisang ri nyaha? Kipauang saa mae na kuisse' to'i, na kubaliki susa iareka pa'risi, punna nunikasusaang iareka nunikapa'risang. Anre'mo intu na'kulle kisobbuanga rahasiata, nasaba' inakke bahinenta. Susaki pa'risiki nibagei ruai injo kasusaanga siurang kapa'risanga."

Sikalinna nahaungang nai' ulunna na nakua mammo ri bahinenna: "Apa nisobbu, nasaba' manna kusobbu nukukapa'risanga siurang nukukasusaanga naitteji karaeng Alla-taala. Inakke inni, Andi'ku, assala'ku tau kaasi-asi tangnga napitto' jangang huta. Mingka sarengkuji batu ri karaeng Alla-taala na kukullei kunre mae ri butta Massere sanggengku bunting mae ri kau, Andi', sanggengku niangka' anjari karaeng kunre mae ri Massere. Iami injo kupangngarrang, nasaba' kuu'ranginna anrongku rie'i annyih (anjama) pada ata ri balla'na karaenga ri butta Hindu. Kupa'sambe ri baju, saloara, songko', siurang jarang dongkokang, kumae kunre mae. Iami injo sanna' kunaha-naha, naanre'mo naa'ra' tinro matangku, bangngi-bangngi kutulusu angngarrang."

Nasiraka'mo rua-rua sikarrangi, sanggenna a'kuta' nangmi bahinenna ri buru'nenna angkua: "Ma'ringji injo nisambeang bajunna, saloara'na, songko'na siurang jarang dongkokangna karaenga kunjo ri butta Hindu nampa nialle nikeo' anrongta ammantang kunre mae ri balla'a."

Nakuamo iLahamudding: "Baa. Apa salana nasaba' apakuami to'ji pa'sijanjiangku karaenga ri butta Hindu. Angkua: 'Ammuko membarang narei'mo kukulle lamaeji kupansulu' anrongku.' Na nakuaja karaenga ri butta Hindu 'io.'"

Jari nakua pole Tuang Putri Ratna Dewi: "Punna pakua intu pale' pa'sibicaranta, haji'mi kapang nipa'riekang bajunna, saloara'na, songko'na, siurang jarang dongkokangna karaenga ri butta Hindu. Nampa kierangang mange nampa nialle todo' anrongta na igitte todo' ampiarai sanggenna mate."

Na'dundumo naung iLahamudding ammati' ere matanna nanampa nakua ri bahinenna: "Ikau to' mami intu langngisse'i, kapa'risangku ri anrongku, nasaba' ikaumi intu, Andi', namintuang."

Nakuamo Tuang Putri Ratna Dewi: "Haji'mi rie'mo kupa'sadia baju, saloara, songko', kalabbirang, nampa rie' to'mo jarang bolong, lapi' kasaeja, japing-japing bulaeng, siurang babbala nitabbu-tabbu salaka. Balloi kapang nisare kareba karaenga ri butta Hindu angkua: "Larie'i mae a'dakka-dakka ri pa'rasangengnu, karaenga, ri butta Massere siurang bahinenna."

Injo karaenga ri Hindustang nalangngere'na karebanna angkuaya larie'i karaenga ri Massere la'dakka-dakka ri kampongna la'rurung bahinenna, nitangkasi ngase'mi kampong-kamponga nampa nigentungi bombong raung inru', nampa nipauang tau tabbalaya angkuaya: "Larie'i mae ri pa'rasangengta karaenga ri Massere la'dakka-dakka siurang bahinenna."

Naia narapi'namo allo nipa'tantua rie'mi injo mae karaenga ri Massere massing a'jarang siurang bahinenna, niparintangna-tangnga ri tau barani, nampa nipatantangang la'lang tinggina ri atanna. Annimporongmi karaenga ri Hindustang siurang bahinenna massing ammake kalompoang anruppaii karaenga ri Massere. Naia naungnamo ri jarangna karaenga ri Massere siurang bahinenna mangemi karaenga ri Hindustang anjubatangii nampa narenreng mange sipa'cidongang ri pa'cidongang kabakkakangna karaenga ri Hindustang, massing a'remba-remba siurang bahinenna, nitammu-tammu ri tau baranina.

Battu ngase'mi bone balla'na karaenga ri Hindustang, massing anjubatangii karaenga ri Massere siurang bahinenna, na anre'pa natuju matai anrongna karaenga ri Massere iami intu iLahamudding na nagilingmo kalenna mange ri karaenga ri Hindustang angkua: "Bara' rie'ija, karaeng, tau ilalang balla'ta anre'pa namaeng kujubatangi."

Nakuamo karaenga ri Hindustang: "Riekija, karaeng, mingka tau anre'mo nama'ring niitte tau, labbipa isse' punna igitte langngittei, karaeng, ka sanna' ru'musu'na."

A'pihalimi karaenga ri Massere angkua: "Manna ante'i pakua ru'musu'na kisuroanga mae, karaeng, nasaba' a'ra' ngase'i kuitte bone balla'ta siurang a'ra' ngase'i kujubatangi."

Nakuamo karaenga ri butta Hindustang: "Ata papallu mami, karaeng, na nusanna' ru'musu'na."

A'pihalimi pole karaenga ri Massere angkua: "Manna ru'musu'na ante'i pakua, kisuroanga mae, karaeng, ka a'ra' ngase'i kuitte nakujubatangi bone balla'ta, karaeng."

Anre' namalling ansulu'mi injo mae anrongna iLahamudding a'dakka ta'sorong-sorong, bukku' na dokkong, care-carena kekke'-kekke' panno sumi' rupanna. Battuna ansulu' mae haji'na naassai iLahamudding angkua anrongna na'lumpa' mange naraka' anrongna nampa nahau pala' bangkengna, a'lumpa' to'mii Tuang Putri Ratna Dewi bahinenna iLahamudding anraka'i matoangna nasikarrangimo naung tallu-tallu.

Napaungmi anrongna iLahamudding angkua: "Inakkemi inni ana'nu niare'a iLahamudding a'lampaya ri butta Massere." Napila' katambaangmo karrangna anrongna napakua rannu na napurusu ulunna ana'na tulusu naung ri cappa' bangkengna.

Nammentengmo nai' iLahamudding siurang bahinenna nampa sirenreng tallu siurang anrongna namange ri dallekangna karaenga ri Hindustang angngerangangi baju-bajunna saloara'na, siurang songko' kabakkakangna, numaenga naalle ri hattunna la'lampa ri butta Massere. Nisuro alleang to'mi pole jarang bolong dongkokangna, sa'mangna babbala'na nampa nipauang karaenga ri Hindustang angkuaya: "Turu' apa maenga nipasijanjiang angkuaya punna sallo' rie'mo kukulle kunjo mange ri lampangku lamaea sallo' ampansulu'i anrongku ri gitte."

Nakua mo karaenga ri Hindustang: "Baa, kuu'rangi intu apa pole salana rie'mo nukulle."

Apannaji nammentengmo nai' iLahamudding iami intu karaenga ri Massere siurang ajangna na narenreng anrongna, na nasareangmo iangase' barang-barang numaenga naalle ri hattunna la'lampa ri Massere, nampa naalle todo' anrongna narenreng amminro mange ri Massere, napiara iareka na'katuho sanggenna mate.

Kamuami inni rupa'-rupamanna iLahamudding tau apuritia a'boja pangngissengang sanggenna angnguppa kahajikang. Nakuerai iangase' parongoa annaha-nahai naturukii inni bara' angnguppaji kauppakang punna rie'i nitulung ri karaeng Alla-taala. Nakutongko'mo inni rupamaya siurang pau: "wabillahai taufit walhidayah Assalamu alaikum warahmatullahi wabarakatuhu."